

YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH – IJTIMOIIY TADBIRKORLIK ORQALI KAMBAG‘ALLIK VA ATROF-MUHIT MUAMMOLARINI BIRGALIKDA HAL ETISH IMKONIYATI

Turobjanov Murodjon Maxammadjanovich²⁰⁸

Annotatsiya. Mazkur maqolada yashil iqtisodiyotga o‘tish va ijtimoiy tadbirkorlikni uyg‘unlashtirish orqali kambag‘allik va atrof-muhit muammolarini birgalikda hal etish masalasi yoritilgan. Yashil iqtisodiyotning mohiyati, asosiy yo‘nalishlari hamda u orqali ekologik barqarorlikka erishish imkoniyatlari tahlil qilingan. Ijtimoiy tadbirkorlik tushunchasi, uning asosiy xususiyatlari va jamiyatdagi ijobiy ta’siri ko‘rsatib o‘tilgan. Maqolada ijtimoiy tadbirkorlik va yashil iqtisodiyot uyg‘unligining real amaliy misollari – Grameen Shakti (Bangladesh), Green Africa Foundation (Keniya) va O‘zbekistondagi yashil startaplar tajribasi asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, ijtimoiy tadbirkorlik, ekologik ta’lim va madaniyat

Аннотация. В статье рассматривается вопрос совместного решения проблем бедности и окружающей среды путем объединения перехода к зеленой экономике и социального предпринимательства. Анализируются сущность, основные направления зеленой экономики и возможности достижения с ее помощью экологической устойчивости. Описано понятие социального предпринимательства, его основные характеристики и положительное влияние на общество. В статье анализируются реальные примеры сочетания социального предпринимательства и зеленой экономики — на примере опыта Grameen Shakti (Бангладеш), Green Africa Foundation (Кения) и зеленых стартапов в Узбекистане.

Ключевые слова: зеленая экономика, социальное предпринимательство, экологическое образование и культура

Annotation. This article discusses the issue of jointly solving poverty and environmental problems by combining the transition to a green economy and social entrepreneurship. The essence, main directions of the green economy and the possibilities of achieving environmental sustainability through it are analyzed. The concept of social entrepreneurship, its main features and positive impact on society are outlined. The article analyzes real practical examples of the combination of social entrepreneurship and the green economy - based on the experience of Grameen Shakti (Bangladesh), Green Africa Foundation (Kenya) and green startups in Uzbekistan.

²⁰⁸ Alfraganus universitety, Ijro intizomi va monitoring bo‘limi bosh mutaxassisi, t_murodjon@mail.ru, ORCID: 0009-0005-3701-3184

Keywords: green economy, social entrepreneurship, environmental education and culture

Kirish

XXI asr global iqtisodiyoti ijtimoiy tengsizlik, kambag'allik va ekologik muammolarning kuchayishi bilan tavsiflanadi. An'anaviy iqtisodiy modellar bu muammolarga qisqa muddatli yondashuvlar orqali yondashmoqda, bu esa uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlay olmayapti. Shu nuqtai nazardan, "yashil iqtisodiyot" va "ijtimoiy tadbirkorlik" kabi zamonaviy yondashuvlar global e'tiborni o'ziga jalb etmoqda. Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida ijtimoiy tadbirkorlikning roli, u orqali kambag'allik va ekologik muammolarni birgalikda hal etish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Yashil iqtisodiyot - bu iqtisodiy o'sish bilan birga ekologik barqarorlik va ijtimoiy tenglikni ta'minlashga qaratilgan modeldir. U atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash, barqaror energiya manbalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

UNEP (Birlashgan Millatlar Tashkiloti Atrof-Muhit Dasturi) ta'rifiga ko'ra, yashil iqtisodiyot — bu "inson farovonligi va ijtimoiy tenglikni oshiruvchi, shu bilan birga ekologik xavflarni kamaytiruvchi iqtisodiy tizim".

Yashil iqtisodiyotning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish
- Ekologik toza texnologiyalarni joriy qilish
- Resurslar va chiqindilarni aylanishi asosida iqtisodiy model (sirkulyar iqtisodiyot)
- Ekologik ta'lim va madaniyatni rivojlantirish

Ijtimoiy tadbirkorlik — bu muayyan ijtimoiy yoki ekologik muammoni hal qilishga qaratilgan innovatsion biznes faoliyatidir. Bunday tadbirkorlar foyda olish bilan birga ijtimoiy adolat va ekologik barqarorlikni maqsad qiladilar.

Ularning asosiy xususiyatlari:

- Ijtimoiy vazifani asosiy maqsad qilish
- Mahalliy resurslardan foydalanish
- Barqaror va mustaqil biznes modeli
- Kambag'allikni kamaytirish, ayollar va yoshlar imkoniyatlarini kengaytirish
- Ekologik ongni rivojlantirish

Bangladeshlik siyosatchi, “kambag‘allar bankiri” sifatida tanilgan Nobel mukofoti sovrindori Muhammad Yunus fikricha, ijtimoiy biznes bu "foydani maqsad emas, vosita sifatida ishlatadigan tadbirkorlik shakli"dir.

Ijtimoiy tadbirkorlik yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida strategik vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. U an‘anaviy tadbirkorlikdan farqli ravishda jamiyat ehtiyojlariga yo‘naltirilgan bo‘lib, ko‘plab holatlarda ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish, ekologik barqarorlikni ta‘minlash, ishsizlikni yengillashtirish va aholini faollikka jalb etish kabi vazifalarni bajaradi.

Masalan, qishloq joylarda organik qishloq xo‘jaligini rivojlantirish orqali ijtimoiy tadbirkorlar aholining bandligini ta‘minlashi, sog‘lom oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtirishi va ayni paytda tuproq eroziyasi, pestitsidlar bilan zaharlanish kabi muammolarning oldini olishi mumkin. Bu kabi loyihalar nafaqat mahalliy iqtisodiyotga ijobiy ta‘sir qiladi, balki ekologik muvozanatni saqlashga ham xizmat qiladi.

Bundan tashqari, qayta ishlash (recycling) va chiqindilarni boshqarish sohasida faoliyat yuritayotgan ijtimoiy korxonalar, bir tomondan, chiqindilar muammosini hal qilsa, boshqa tomondan, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlariga ish o‘rinlarini yaratish imkonini beradi. Shuningdek, quyosh panellari va boshqa yashil texnologiyalarni ishlab chiqaruvchi yoki o‘rnatuvchi kichik korxonalar nafaqat ekologik toza energiyaga o‘tishni tezlashtiradi, balki energiya tanqisligi muammosini yengillashtiradi.

Yashil iqtisodiyot va ijtimoiy tadbirkorlik o‘zaro uyg‘unlashganda, ularning sinergiyasi orqali keng ko‘lamli ijtimoiy va ekologik muammolarni bir vaqtning o‘zida hal etish mumkin. Bu esa, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish yo‘lida muhim qadam hisoblanadi.

Yashil iqtisodiyot va ijtimoiy tadbirkorlik bir-birini to‘ldiradi. Ular sinergiya hosil qilib, ikki asosiy global muammo — kambag‘allik va ekologik inqirozni birgalikda yechishga imkon beradi. Masalan:

1. Quyosh energiyasi kompaniyalari — kambag‘al hududlarga elektr energiyasini olib kiradi va uglerod chiqindilarini kamaytiradi.
2. Chiqindilarni ajratish va qayta ishlash loyihalari — atrof-muhitni himoya qiladi va ishsizlar uchun ish o‘rinlari yaratadi.
3. Ekologik dehqonchilik — tuproq yomonlashuvini kamaytiradi va sog‘lom oziq-ovqat mahsulotlari orqali jamiyat farovonligini oshiradi.

Bularga real misollar qilib quyidagilarni keltirish mumkin:

- **Grameen Shakti** (Bangladesh): Quyosh panellarini qishloqlarga o‘rnatish orqali millionlab kambag‘al oilalarni elektr energiyasi bilan ta‘minlagan.

- **Green Africa Foundation** (Keniya): Mahalliy aholiga daraxt ekish orqali nafaqat ekologik muhitni tiklagan, balki bandlikni ham oshirgan.
- **O‘zbekistonda yashil startaplar:** Quyosh suv isitgichlari va energiya tejamkor texnologiyalar ishlab chiqarayotgan tadbirkorlar ijtimoiy va ekologik ehtiyojlarni birgalikda hal qilmoqda.

Hozirda O‘zbekiston sharoitida yashil va ijtimoiy tadbirkorlikni rag‘batlantirish uchun qonunchilikni kuchaytirish, maxsus grantlar, soliq imtiyozlari va inkubatorlar orqali innovatsion startaplarni qo‘llab-quvvatlash, ta’lim muassasalarida yashil iqtisodiyot va ijtimoiy tadbirkorlik bo‘yicha maxsus kurslar joriy qilish, yoshlar, ayollar va mahalliy jamoalarni bu jarayonga faol jalb qilish orqali kambag‘allik va atrof-muhit muammolarini birgalikda hal etish imkoniyatlari mavjud.

Yashil iqtisodiyotga o‘tish orqali kambag‘allikni kamaytirishda quyidagi bog‘liqliklar mavjud:

Yangi ish o‘rinlari yaratilishi. Yashil texnologiyalar (masalan, qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik toza transport) rivojlanishi orqali yangi tarmoqlar va ko‘plab ish o‘rinlari vujudga keladi. Bu esa ishsizlik darajasining kamayishiga va kambag‘allikning qisqarishiga yordam beradi.

Mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish. Yashil iqtisodiyot ko‘plab kichik va o‘rta bizneslar uchun imkoniyatlar yaratadi — masalan, ekologik toza qishloq xo‘jaligi, energiya tejoychi mahsulotlar ishlab chiqarish. Mahalliy aholi daromad olish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Energiya sarfini kamaytirish orqali xarajatlarni qisqartirish. Uy xo‘jaliklarida energiya samaradorligini oshirish (masalan, quyosh panellari o‘rnatish, issiqlikni tejaydigan qurilmalar) kambag‘al oilalarning elektr va issiqlik uchun qiladigan xarajatlarini kamaytiradi.

Tabiiy resurslarga qaramlikni kamaytirish. Tabiiy boyliklarga haddan tashqari bog‘liq iqtisodiy model kambag‘allikni kuchaytirishi mumkin. Yashil iqtisodiyot esa barqaror va uzoq muddatli o‘lishni ta’minlaydi.

Iqlim o‘zgarishiga moslashish va qishloq xo‘jaligida barqarorlik Qishloq hududlarida yashovchilar (ko‘pincha eng kambag‘al qatlam) iqlim o‘zgarishidan eng ko‘p aziyat chekishadi. Yashil iqtisodiyot orqali suv resurslaridan samarali foydalanish, yer degradatsiyasiga qarshi kurashish kambag‘allikni kamaytirishga yordam beradi.

Yashil iqtisodiyotga o‘tish ma’lum qiyinchiliklarni ham yuzaga keltiradi. Avvalo, yangi texnologiyalarni joriy etish uchun katta sarmoya talab qilinadi. Bundan tashqari, mavjud mehnat bozorida kasbiy ko‘nikmalarni yangilash va qayta

tayyorlash zarur bo‘ladi. Biroq to‘g‘ri siyosiy yondashuv, davlat qo‘llab-quvvatlashi va xalqaro hamkorlik orqali bu muammolarni yengib o‘tish mumkin.

Xulosa

Yashil iqtisodiyotga o‘tish - bu faqat ekologik muammolarni emas, balki kambag‘allik, ishsizlik, gender tengsizligi kabi ijtimoiy muammolarni ham hal qilishga xizmat qiluvchi kompleks yondashuvdir. Ijtimoiy tadbirkorlik esa bu yo‘ldagi eng muhim vositalardan biri bo‘lib, inson salohiyatini faollashtirish va barqaror kelajak qurish imkonini beradi. Yashil iqtisodiyotga o‘tish - nafaqat ekologik, balki ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan ham foydalidir. U kambag‘allikka qarshi kurashda kuchli vosita bo‘lib, aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Ammo bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun puxta rejalashtirish, davlat va jamiyat o‘rtasida hamkorlik, va ta’lim tizimini yangi sharoitlarga moslashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. UNEP (UN Environment Programme). *Towards a Green Economy*. 2011
2. Stern, N. *Stern Review on the Economics of Climate Change*. 2006
3. Yunus, M. *Creating a World Without Poverty*. 2007
4. Costanza, R. et al. *The value of the world's ecosystem services and natural capital*. 1997
5. Elkington, J. *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. 1997

YASHIL IQTISODIYOTDA XUSUSIY SEKTOR VA DAVLATNING ROLI

Haqnazarova Muqaddas Fazliddin qizi²⁰⁹

Annotatsiya: O‘zbekistonda uzoq muddatli barqaror rivojlanishni taminlashda muhim omillardan biri bu mamlakatimiz iqtisodiyoti va eksporti tarkibida chuqur qayta ishlangan, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega tayyor mahsulotlar ulushini jadal sur‘atlarda oshirishga qaratilgan hisoblanadi. iqtisodiyotni yanada yuksaltirish Ushbu maqolada yashil iqtisodiyot barqaror iqtisodiy rivojlanishning asosi to‘g‘risida gap ketadi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, iqtisodiy o‘sish, xususiy sektor, ekologiya, tabiiy resurslar, energiya tejamkorligi.

²⁰⁹ Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti